

UN DONARIUM ROMAN DESCOPERIT LA GORNEA (JUD. CARAȘ-SEVERIN)

DE

NICOLAE GUDEA

În anii 1968—1970 Muzeul județean din Reșița a efectuat ample cercetări arheologice în hotarul satului Gornea (com. Sichevița; jud. Caraș-Severin). Au fost identificate așezări omenești din epocile: paleolitică, neolitică, o așezare fortificată din epoca bronzului, o stațiune de tip Basarabi, urme de locuire din epoca dacică, o așezare romană, o cetate din epoca romană târzie și în mai multe puncte au fost dezvelite morminte din epoca feudală¹.

Pe locul numit „Căunița de sus”, un platou aflat la nord de șoseaua Orșova — Moldova Veche, în dreptul punctului kilometric 76 a fost identificată o așezare romană rurală din care au fost cercetate exhaustiv: o construcție de piatră, probabil o locuință și un bordei alăturat². Într-o secțiune trasată pentru determinarea limitei spre vest a acestei așezări, la circa 60 m vest de construcția de piatră au apărut în stratul imediat următor humusului actual, la 0,25—30 m adâncime, foarte aproape una de alta: o monedă de bronz de la Gordianus al III-lea și un fragment dintr-o tăbliță de bronz cu inscripție (*donarium*)³ care va fi descris în cele ce urmează⁴:

¹ Cercetările au fost efectuate în colaborare cu Institutul de istorie și arheologie și Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj. Despre cercetările de la Gornea: Gh. Lazarovici — I. Dragoimir, *Cercetări arheologice la Gornea* (mss), raport de ansamblu; pentru epoca paleolitică: Fl. Moșoșanu, SCIV, 21, 1970, 4, p. 531—538; pentru epoca neolitică: Gh. Lazarovici, *O așezare de tip Vinča la Gornea (jud. Caraș-Severin)*, comunicare la Sesiunea muzeelor, 1969; Gh. Lazarovici, ActaMN, 6, 1969, p. 5; pentru epoca bronzului: SCIV, 21, 1970, 4, p. 520; pentru epoca romană: N. Gudea, *O locuință romană rustică la Gornea*; comunicare la Sesiunea muzeelor, 1969; pentru epoca romană târzie: N. Gudea, *Un castellum roman ttrziu la Gornea*, comunicare la Institutul de istorie și arheologie din Cluj, 1969.

² N. Gudea, *O locuință romană rustică la Gornea*. Astăzi din neglijența forurilor locale acest monument a fost distrus, ca urmare a „inițiativei” inginerului agronom de la C.A.P. Gornea.

³ *Donarium*, DA, II, 1, p. 378 (E. Saglio); *donarium*, Cabrol-Leclercq, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, Paris, 1921. p. 1454—1456.

⁴ În Dacia se cunosc câteva piese care intră în grupele menționate: un fragment de scut descoperit la Hălmeag (jud. Brașov): E. Hübner, AEM, 2, 1878, p. 114 și 117; un fragment dintr-o plăcuță descoperită în castrul de la Vărădia (jud. Caraș-Severin): Gr. Florescu, Istros, 1, 1934, p. 69; un fragment de medalie descoperit în castrul de la Hoghiz: K. Horedt, Materiale, 1, 1953, p. 792, fig. 4/6.

Tăblița, fragmentară, este o foaie de bronz subțire de 0,1 cm; partea din dreapta lipsește, ruptă probabil cu mult timp înainte. Dimensiunile fragmentului sînt: 5 × 4,7 × 0,1 cm. Literele, înalte de 0,8 cm, sînt scrise prin tehnica denumită „au pointillé”, rîndurile coborînd ușor în jos, spre dreapta. În rîndul al treilea de jos, litera I de la începutul rîndului se prezintă ca un L întors spre stînga. Tăblița are trei găuri destinate probabil fixării ei (se subînțelege existența celei de a patra gauri) (fig. 1, a și b). Textul și lectura donariului sînt:

A G N A	Agna[m]
.D.D. O P P	d(ono) d(edit) Opp[ius]
J V L M	Iul(ianus) M[iles] ⁵

Traducere: Oppius Iulianus, soldat (a adus drept jertfă) o mială.

Tehnica scrierii „au pointillé” era cunoscută și destul de mult utilizată în epoca romană⁶. Se aplica acest procedeu de scriere mai ales la obiectele de metal (de obicei din argint sau din bronz) de mici dimensiuni: cești, farfurii⁷, medalii⁸, sau donarii⁹. Conținutul inscripțiilor este de obicei lapidar pe de o parte datorită dimensiunilor mici ale pieselor pe care se scria, iar pe de altă parte în legătură cu destinația textelor. Inscripțiile puteau preciza: marca producătorului¹⁰, numele proprietarului¹¹, o dedicație adresată unei zeițăi sau menționarea aducerii unei ofrande, așa cum pare să apară și pe piesa de la Gornea. Forma donariilor este aceea de *tabula ansata*. Cele mai multe donarii sînt dedicații în cinstea unor zeițăi: mai numeroase în cinstea lui Marte¹², urmează Jupiter¹³; două donarii cu inscripție în limba greacă sînt închinare lui Okeanos și zeiței Thetis¹⁴ sau Zeului Zeilor¹⁵. Cunoaștem un singur *donarium* care, ca și cel de la Gornea, menționează numai aducerea unei ofrande¹⁶. Formula cea mai des întilnită pe *donaria* pentru dedicare este *dono dedit* sau *donum dat* ¹⁷ dar și *votum solvit libens merito* ¹⁸.

⁵ O altă lectură propusă de acad. C. Daicoviciu: *Agna[s]* sau *agna[m] d(ono) d(edit) Opp[ius] Iul(ianus) M[ia]g[ister] vici sau pagi* . Îi mulțumim și pe această cale pentru toate indicațiile date în legătură cu lectura fragmentului și semnificația donariului.

I. I. Russu care a văzut de asemenea inscripția crede că trebuie citit Opp[ius] Iuliu[s.] personalul avînd trei nume, fiind probabil cetățean roman.

⁶ R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine* , Paris, ed. III, 1898, p. 332; uneori pe obiectele de metal, de pildă pe vase, mai poate fi trecută capacitatea sau greutatea lor.

⁷ J. Hampel, *A Niszi ezüst csészék* , ArchÉrt, 21, 1901, p. 118—120; I. Ogenova, IAI, 19, 1955, p. 233—243; M. Lénke, *FoliaArch* , 7, 1955, p. 108 sq.; Z. Kádár, *FoliaArch* , 12, 1960, p. 133—141; E. B. Thomas, *Römische Villen in Pannonien* , Budapesta, 1964, p. 299.

⁸ A. Korfmann, *Eine römische Eigentumsmaske aus Karben* , Germania, 44, 1966, p. 391—393 cu întreaga bibliografie pentru piesele de acest fel.

⁹ *Donarium* , DA, II, 1, p. 378 (E. Saglio).

¹⁰ R. Cagnat, *op. cit.* , p. 322.

¹¹ *Ibidem* .

¹² *Donarium* , DA, II, 1, p. 378; R. G. Collingwood — R. P. Wright, *The Roman Inscriptions of Britain* , Oxford, 1965, nr. 216, 217, 219, 306.

¹³ G. Kazarov, JÖAI, 27, 1932, p. 171—172.

¹⁴ R. G. Collingwood — R. P. Wright, *op. cit.* , nr. 623.

¹⁵ *Ibidem* , nr. 622.

¹⁶ F. Stähelin, *Die römische Schweiz* , Basel, 1927, p. 181: (*Centuria*) *Domiti . . . todi Val(erius) Tertius Genio leg(ionis) XI C(laudiae) P(iae) F(idelis) pullum V(oltum) S(olvit) L(libens)* (*Merito*).

¹⁷ R. G. Collingwood — R. P. Wright, *op. cit.* , nr. 217.

¹⁸ *Ibidem* , nr. 219, 306; cf. *Donarium* , DA, II, 1, p. 1375.

Cum s-a menționat mai sus, donariul de la Gornea intră în grupa pieselor menționînd aducerea unei ofrande, care era de obicei însoțită de o dedicație gravată fie chiar pe ofrandă, fie pe baza pe care stă aceasta, fie pe o tăbliță care îi este atașată¹⁹. Dedicția menționa acțiunea de aducere

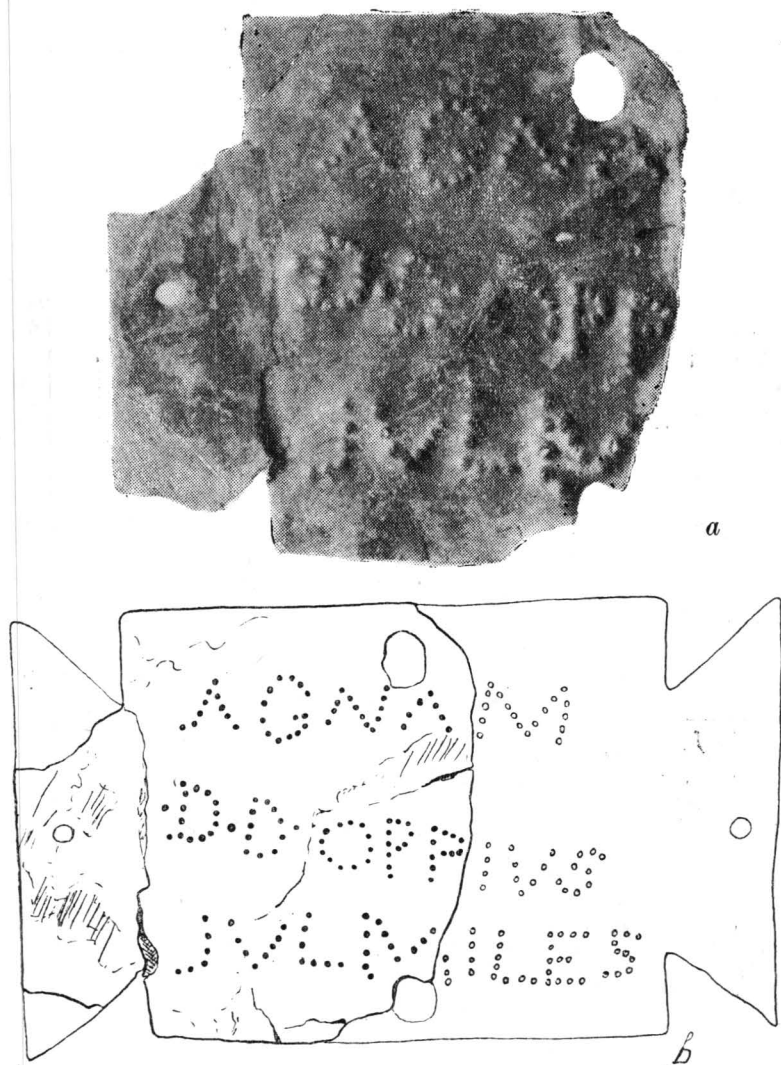

Fig. 1. — a-b, Donarium-ul de la Gornea.

a ofrandei, motivul, numele dedicantului și mai ales cui se adresa dedicația. Literele primului rînd din donariul de la Gornea alcătuiesc cuvîntul *agna*

¹⁹ *Donarium*, DA, 1, p. 1378 (E. Saglio).

(*agnus, agna* = „miel, mială”). Miala era animalul preferat mai ales la sacrificiile făcute de preoții cultului fraților Arvali, în cea de a doua zi a serbărilor în cinstea zeiței Dea Dia²⁰, dar întâlnim sacrificarea mielului și în cinstea altor zeități²¹. Numeroasele inscripții ce menționează sacrificarea mielului (mielei) subliniază o serie de „calități”: *agna opima*²², *agna progidiva*²³, *agna feminae*²⁴, *agna Veneri*²⁵ dar și *agnu domino*²⁶, *agnu tauro domino*²⁷. Scopul sacrificării era legat de necesitățile cultului... *hostiae litationem inspexerunt* (CIL, VI, 21040)²⁸. Miei (sau mielele) erau sacrificați fie singuri, fie împreună cu alte animale, întotdeauna acest lucru fiind specificat în inscripții: *porcis et agnis struitibus*²⁹, *porcam et agnam*³⁰. Se crede că sacrificarea miei era o atribuție legată de funcția de promagister al cultului, dar și de flamen sau proflamen³¹.

Piesa de la Gornea pare să menționeze aducerea ca jertfă a unei miele. În cazul că ar fi fost sacrificate mai multe credem că s-ar fi specificat numărul lor. Nu reiese din inscripție nici zeitatea căreia i se aduce ofranda, nici motivarea ei. S-ar părea că simpla menționare a numelui ofrandei putea duce la presupunerea obiectului ei. În orice caz este puțin probabil să fie o legătură între această piesă și cultul fraților Arvali; nu excludem însă posibilitatea ca zeitatea căreia îi este adusă ofranda să fie Dea Dia, cunoscuta zeiță campestră³². Pot fi însă presupuse și alte posibilități: o zeitate casnică, un *genius* al unei legiuni etc. Din puținele date pe care le oferă textul tăbliței rămîne mai amplu numele dedicantului. Este un Oppius Iulianus a cărui calitate socială este indicată doar de litera M. Credem că întregirea cuvîntului este *miles*, probabil aparținînd unei unități care staționa în zonă³³.

Cercetarea unor piese asemănătoare, chiar dacă nu fac parte din grupa de *donaria* care menționează aducerea unei ofrande, indică o serie de dedicenți cu cele mai diferite calități sociale: Flavius Blandianus, *armatura*³⁴; Claudius Tiberius Primus, *libertus*³⁵; C. Noveilius Primus *veteranus*³⁶;

²⁰ *Arvales*, Ruggiero, 1, p. 698—699; sint descrise festivitățile din cea de a doua zi a serbărilor în cinstea zeiței Dea Dia; cf. *agna*, Ruggiero, 1, p. 364; *Arvales fratres*, DA, I, 1, p. 449—453 (C. de la Berge).

²¹ Două inscripții din Numidia: CIL, VIII, 8246, 8247 menționează sacrificarea unor miei în cinstea *Dis bonis sacrum*.

²² H. Dessau, ILS, 5037, 5039, 5043.

²³ *Ibidem*, 5050/91.

²⁴ *Ibidem*, 5050/90, 93, 97.

²⁵ *Ibidem*, 4477, tot aici și *agnu Herculi*.

²⁶ *Ibidem*, 4477.

²⁷ *Ibidem*, 4477a.

²⁸ *Agna*, Ruggiero, 1, p. 364 sq.

²⁹ H. Dessau, ILS, 5046. =

³⁰ *Ibidem*, 5043.

³¹ *Agna*, Ruggiero, 1, p. 364.

³² *Dea Dia*, DA, II, 1, p. 28—29 (C. Jullian).

³³ Această unitate ar putea fi *legio VII Claudia* ale cărei ștampile au fost descoperite pe numeroase țigle și olane în cuprinsul așezării de la Gornea.

³⁴ R. G. Collingwood — R. P. Wright, *op. cit.*, nr. 306.

³⁵ *Ibidem*, nr. 219.

³⁶ R. Fellmann, *Die Principia des Legionslager Vindonissa und das Zentralgebäude der römischen Lager u. Kastelle*, Brugg, Vindonissa Museum, 1958, p. 65.

Aurelius Bassus *sacerdos*³⁷. Mulți dedicanți nu-și menționează calitatea socială, care poate fi uneori bănuită numai după nume³⁸.

Lipsește elemente care să permită o datare a donariului. Singurul indiciu în acest sens rămâne faptul că a fost găsit împreună cu o monedă de bronz de la Gordianus³⁹. În măsura în care descoperirea lor foarte apropiată poate reprezenta un criteriu pentru datare admitem că donariul poate data de pe la jumătatea secolului al III-lea. În ciuda dificultăților în legătură cu precizarea scopului aducerii ofrandei, a numelui și calității dedicantului descoperirea de la Gornea aduce date în plus despre complexitatea vieții romane care s-a desfășurat pe teritoriul Daciei.

EIN RÖMISCHES DONARIUM AUS GORNEA (Kr. Caraș-Severin)

ZUSAMMENFASSUNG

Es wird ein bruchstückhaftes Bronzetäfelchen (donarium) behandelt, das in Gornea, in einer am Donauufer gelegenen Römersiedlung gefunden wurde. Ein gewisser Oppius Julianus, wahrscheinlich Soldat, brachte — wie das Donarium besagt — ein weibliches Lamm als Opfer dar. Die Gottheit, der geopfert wurde, könnte Dea Dia sein, doch schließt der Verfasser andere Möglichkeiten nicht aus. Der, in ganz geringer Entfernung, im gleichen Schnitt, gemachte Fund einer Bronzemünze des Kaisers Gordianus läßt den Verfasser vermuten, das Donarium könne in die Umlaufzeit der Münze (in das zweite Viertel des 3.Jh.) angesetzt werden.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNG

Abb. 1. — a — b, Das Donarium aus Gornea.

³⁷ G. Kazarov, *op. cit.*, p 171—172.

³⁸ R. G. Collingwood — R. P. Wright, *op. cit.*, nr. 216, 217.

³⁹ B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, 1/1, Berlin, 1898, p. 35, nr. 83.

